

שעור מורה מוריננו הרב יהודה גנס שליט"א שבת ויגש ע"ה:

**בענין קריאת שמע שקרא יעקב בהיפגשו עם יוסף
ובדין קריאת שמע כותיקין**

א] ויארסר יוסף מרכבתו... ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד¹, וכתב רש"י:
"אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע".
ב] ותמהו המפרשים שאם קרא יעקב קריאת שמע משום שהגיע זמנה, מדוע רק הוא
קרא ויוסף לא קרא, והאריכו בזה בדרכים שונות.
ג] ובספר תורת משה (לרבינו בעל החתם סופר) כתב בדרך אחת שיעקב קרא
והתפלל כותיקין משום שהיה עמו עשרה, אולם יוסף שלא היו עמו עשרה המתין
ולא קרא, כדי לקרוא קריאת שמע ולסמוך גאולה לתפילה בציבור, עיי"ש.
ד] ולמדנו אגב אורחיה מדבריו שאין מעלת ותיקין דוחה תפילה בציבור, (ומי
שביכלתו להתפלל ביחידות כותיקין, או לאחר ולהתפלל במנין יאחר ויתפלל במנין).
ה] וכדברים האלו ממש מצינו במעשה רב בשם הגר"א זצ"ל, דיש להתפלל כותיקין
תמיד, ובתנאי שיוכל להתפלל בציבור.
ו] אולם בביאור הלכה² כתב וז"ל: "דע דהזהירים לקרות כותיקין מותר לקרות
ולהתפלל ביחידים אם אין להם מנין, וגדולה מזו מוכח במשנה ברכות דף כ"ב ירד
לטבול וכו' עיי"ש, דאפילו אם אין לו תפילין בעת ההיא גם כן, אפילו הכי יזהר
לקרותה בזמנה סמוך להנץ החמה, ומשנה זו איירי בותיקין כדמסקינן בגמרא שם".
הרי שכתב הבה"ל להיפך מדברי הגר"א והחת"ס הנ"ל, והוכיח כן ממשנה ערוכה
שהתבאר בה שמי שירד לטבול ורואה שלא יספיק לעלות וכו' יקרא ק"ש כותיקין
בעודו במים, הרי שתפילת ותיקין דוחה מנין, ואפילו לקרות ק"ש בלא תפילין³
התירו לו.
ז] והנה כבר תמה רבי נפתלי הירץ הלוי על דברי הגר"א במעשה רב, ונדחק לבאר
את דברי הגר"א שלעולם יש להתפלל ותיקין ואף ביחיד, אלא שכוונת הגר"א שם
שלא יתפלל ביחידות בביהכ"נ שעתידיים הציבור להתפלל שם מפני כבודם.
אולם בעל ה"לשם"⁴ יישב את דברי הגר"א כפשוטם, דכוונת המשנה שם שיקרא
ק"ש קודם הנץ בלא להתפלל, ואח"כ יתפלל בציבור, וכמבואר בתלמידי רבינו יונה
שם, ולעולם אין היתר להתפלל ביחיד משום מעלת תפילת ותיקין.
וכדבריו ממש כתב נכדו הגרי"ש אלישיב זצ"ל⁵ לדחות את ראיית הבה"ל, וציין
לדברי האררחות חיים שהביא בבית יוסף⁶ שביאר שכוונת המשנה שם שיקרא קריאת
שמע לבדה, ואח"כ יאמר את ברכות קריאת שמע⁷ (ויתפלל).
ח] ואולם נראה שעיקר פירושה תלי באשלי רברבי, דהנה נחלקו הראשונים מה היא
מעלת ותיקין, האם היא מעלה גם בקריאת שמע לקראה קודם הנץ וגם מעלה
בתפילת שחרית לקרותה עם דמדומי חמה [וכמו שנאמר "יראוך עם שמש"], או
שהיא מעלה רק בתפילה, אלא שממילא מוכרח האדם להסמיק את קריאת שמע לנץ

¹ בראשית מ"ו כ"ט.

² סימן נ"ח סעיף א' ד"ה ומצה מן המובחר.

³ שדין זה [לא לקרוא ולהתפלל בלא תפילין] חמור מתפילה בציבור, וכמש"כ המ"ב ס' ס"ו ס"ק מ' בשם המ"א.

⁴ בתשובה מכת"י שנדפסה בישורון כרך י"ח.

⁵ קובץ תשובות חלק א' סימן ט"ו.

⁶ סוף סימן מ"ו.

⁷ והנה מתבאר שאף שבין תר"י ובין הארח"ח פירשו שאין כוונת המשנה שם שיתפלל במים, מ"מ נחלקו בפירוש
המשנה, דלתר"י קורא ק"ש עם ברכות במים ואינן מסמיק גאולה לתפילה, ולארח"ח קורא ק"ש בלא ברכותיה,
ואח"כ אומר הברכות ומתפלל.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

כדי שיוכל לסמוך גאולה לתפילה, וכמו שהתבאר בשלחן ערוך הגר"ז⁸ [וכתב שם שהעיקר להלכה כדעת הראשונים שנקטו שמעלת ותיקין היא מעלה רק בתפילה, עי"ש], ולסוברים שמעלת ותיקין היא מעלה רק בתפילה, על כרחך ביאור דברי המשנה שם בברכות (שמשום מעלת ותיקין קורא במים), שגם מתפלל בתוך המים, ולשיטתם שוב קמה וגם נצבה ראיית הבה"ל שמעלת ותיקין דוחה מעלת תפילה בציבור⁹.

[ט] ואמנם בדעת הגר"א צ"ע, דלמה שנתבאר מוכח ע"כ מדבריו במעשה רב שביאר את דברי המשנה שאינו מתפלל במים¹⁰, אולם בביאור הגר"א¹¹ ובפירושו על המשנה¹² כתב להדיא שגם מתפלל בתוך המים¹³, וצ"ע.

[י] ובדברי החת"ס הנ"ל עדין צ"ע, דעכ"פ מוכח ממשנה זו שיש לקרוא קר"ש ביחודי קודם הנץ, וא"כ הדרא קושיה לדוכתה מדוע לא קרא יוסף.

ושמא, אם לא היה בדעת יוסף להתפלל יכל להקדים ולקרוא קר"ש קודם [מזמן שיכיר את חבירו במרחק ד' אמות ויבחין בין תכלת ללבן], ואכן קרא יוסף כבר קריאת שמע¹⁴, ועיין.

[יא] ונ"מ רבתי מכל הנידון הנ"ל, בתקופה זו של השנה שהנץ החמה מאוחר, ורבים הם המקדימים לקום קודם הנץ, אולם אינם מספיקים להתפלל כותיקין, ויש לעיין מה עדיף שיעשו, האם שיקראו קר"ש בלא ברכות קודם הנץ, ואח"כ יאמרו הברכות [ויקראו שוב קר"ש כקורא בתורה] ויתפללו, או שעדיף לקרוא קר"ש אחר הנץ עם ברכותיה ותפילין מאשר לקראה קודם הנץ בלא ברכות ופעמים אף בלא תפילין.

[יב] ונידון זה תלוי בכמה נידונים: [א] האם יש מעלה בקריאת קר"ש קודם הנץ בלא להסמיק לה תפילה, וכנ"ל. [ב] האם לכתחילה יש לומר את ברכות קר"ש בסמוך לקר"ש בה יוצאים ידי המצוה דאוי, או שהברכות ענין לעצמם וקר"ש ענין לעצמה, ואין ענין בדוקא להסמיכם זה לזה, [והתבאר בפוסקים¹⁵ שנחלקו בדבר הרשב"א עם הרא"ה, שלרשב"א אין צריך להסמיכם זל"ז, ולרא"ה יש להסמיכם לכתחילה זה לזה, וכן היא דעת הגר"א].

[יג] והנה כמשנ"ת לחלק מן הראשונים משנה ערוכה היא שיש להקדים לקרוא קר"ש קודם הנץ, אף שאינו מתפלל עכשיו, ולחלקם אין ראייה משם, וצ"ע לדינא¹⁶.

[יד] ושמעתי מאמור"ר שליט"א ששמע מבעל הקהלות יעקב זצ"ל, שלמעשה מן הראוי לקרוא קר"ש קודם הנץ ולהתנות שאם מן הראוי לצאת בה ידי חובה יצא בה, ואם לא יצא ידי חובתו במה שיקרא אח"כ¹⁷.

⁸ ריש סי' נ"ח.

⁹ וגם בלא"ה יש לבאר את ראיית הבה"ל, דעכ"פ מוכח משם דקורא קר"ש בלא תפילין, וממילא כ"ש יכול להתפלל ביחודי, כיון דמעלת תפילין גדולה ממעלה זו וכנ"ל, ועיין.

¹⁰ וכדברי בעל ה"לשם", וכנ"ל.

¹¹ סימן ע"ד סעיף ד'.

¹² ביאורים על המשנה מכת"י הגר"א נדפסו בגליון המשנה דפוס וילנא. [י"ב ובו עז]

¹³ שכתב שם שלכן צריך לעכור המים, משום שגם לבו צריך להיות בתוך המי, דאילו לקר"ש לבדה יכל לקרוא כשלו למעלה מן המים, ושוב לא היה צריך לעכורם, עיי"ש.

¹⁴ ועיין בלשוננו של החת"ס שם, וצ"ב.

¹⁵ עיין ב"י וביאור הגר"א ומ"ב סוף סימן מ"ו.

¹⁶ ועיין בגר"ז שם שכתב שראוי שיקרא קר"ש קודם, עיי"ש, ה"ע בה"ל שם.

¹⁷ יש לפלפל בעיקר דין תנאי במצוות, והארכתי בזה בענין בקונטרס בענין ספירת העומר שנדפס בספר ירושתנו.